

Klarspråk.

BULLETIN FRÅN SPRÅKRÅDET NUMMER 2009 | 1

Läsbara domar – en fråga om förtroende

Är det inte rimligt att man ska kunna läsa och förstå sin egen dom, om man skulle bli dömd för något? Tre nya undersökningar visar att domarna ofta är skrivna på ett snårigt språk och att de är svåra att hitta i. Det saknas också i många fall en tydlig argumentation.

●● I december publicerade Förtroendeutredningen sitt betänkande "Ökat förtroende för domstolarna – strategier och förslag". Ett av uppdragen var att kartlägga hur domar skrivs och att föreslå åtgärder för att utveckla domskrivningen. Utredningen lät därför mig och två andra språkvetare genomföra tre olika undersökningar: en *läsbarhetsanalys* av 50 domar, en *ordförståelseundersökning* och en *läsförståelseundersökning*. Vad visar då undersökningarna?

Svårt att hitta det viktiga

Ofta kan det vara svårt att hitta det viktiga i texten, särskilt de skäl som ligger till grund för domslutet. Under rubriken Domskäl brukar nämligen allt som framkommit i målet redovisas, innan man till slut hittar domstolens bedömning. Denna missvisande rubriksättning leder naturligtvis en rutinerad läsare på villovägar.

Dessutom saknas det ofta en tydlig

argumentation i bedömningsavsnittet. Sambandsorden där är nämligen mest sådana som summerar fakta, t.ex. *därför, således, sålunda, följaktligen*. Mera sällan finns där sambandsord som visar att olika fakta vägs mot varandra, t.ex. *visserligen, trots att, även om, dessutom, däremot, tvärtom, å ena sidan – å andra sidan*. Därför ger domen sällan ett uttömmande svar på frågan varför utgången blev som den blev. Ofta hänvisas det till vad som sagts tidigare i texten: "Vad Bo Bengtson i övrigt

ning av allmänspråkliga ord och uttryck och typiskt juristspråkliga. I referat och beskrivningar av händelseförlopp är språket ofta enkelt och klart. Men i avsnitt där domstolen talar blir det mera komplicerat. Ordförståelseundersökningen visar att ungefär hälften av de typiska domstolsorden inte förstås av läsarna.

Nu finns verktyg för domskrivning

Hur ska nu domstolarna i Sverige ta sig an uppgiften att utveckla domskrivningen?

I utredningens bilagedel B – *Språkrapporter* finns många goda råd, och där finns även ett klarspråkstest för domar. Förtroendeutredningen före-

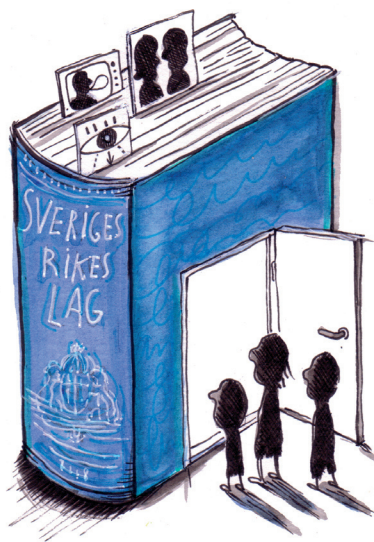

Bild: Maria Jönsson

●● **Undersökningen visar att ungefär hälften av de typiska domstolsorden inte förstås av läsarna.**

slår först och främst att domstolarna själva tar fram rekommendationer för hur synpunkterna i språkundersökningarna och i klarspråkstestet bör tas till vara. Det är först när domarna själva diskuterar dessa frågor som en förändring kan ske. Verktygen finns.

Barbro Ehrenberg-Sundin
Språkexpert

Betänkandet (SOU 2008:106) finns på www.regeringen.se/publikationer

har anfört föranleder ingen annan bedömning".

Ingen av de undersökta domarna har någon sammanfattning eller innehållsförteckning, inte ens de som är mer än 30 sidor långa.

I nästan alla domar finns en bland-

Att skriva till många

Den som skriver domar har många skilda läsare att ta hänsyn till. Mottagarna är framför allt de berörda parterna i målet och deras juridiska ombud, men också bl.a. högre rätt, andra jurister och medierna. Att skriva bra texter till så många skilda mottagare är ingen lätt uppgift.

● ● De olika mottagarna av en dom har vitt skilda förutsättningar att kunna ta till sig vad som står i den. De har t.ex. olika vana vid att läsa juridiska texter, och olika skäl till varför de läser. Dessutom är de berörda parterna i målet – domens främsta mottagare – ofta människor som befinner sig i kris, vilket inverkar på deras förmåga att ta till sig domtexterna.

”Anpassa texten till mottagaren” brukar vara ett av språkvårdens främsta råd för goda texter. Men hur kan man göra det när texten vänder sig till så många? Ett sätt att lösa problemet är förstås att skriva två eller flera olika texter, en för varje läsargrupp, men det är inte alltid man har den möjligheten.

Om man inte har något annat val än att vända sig till vitt skilda mottagare

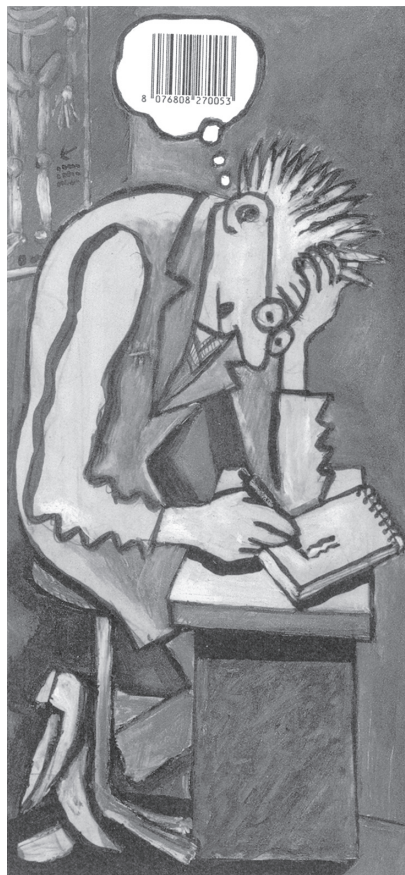

Bild: Robert Nyberg

i en och samma text, är det viktigt att skapa en tydlig disposition så att olika läsare lätt kan hitta de delar av texten som berör dem. Tydliga rubriker,

läsanvisningar och (i längre texter) innehållsförteckningar hjälper läsarna att hitta rätt. Man bör också sammanfatta det viktigaste i en sammanfattning som läggs först i texten.

Ett annat råd är att lägga särskild vikt vid språket i de delar av texten som ska läsas av ovana läsare. Att förklara fackord och undvika jargongartade uttryckssätt till exempel. På så vis avskräcks inte läsarna, utan kan få en förståelse och ledas in i övriga delar av texten. Låt gärna någon utomstående läsa och ge synpunkter – det är lätt att bli hemmablind för sitt eget fackspråk.

I mallar är det extra lätt att föräldrade uttryckssätt och obegripligt fackspråk får leva kvar. Som van läsare eller skribent känner man igen dem och läser dem egentligen aldrig, eftersom man vet vad där står. För ovana läsare kan mallarna bli ett hinder i läsningen om de avviker från stilen i övrigt och inte är väl anpassade till den övriga texten.

Till slut är det viktigt att förstå att de mer avancerade läsarna, t.ex. de som är vana vid att läsa juridiska texter, inte missgynnas av att texten blir lättare att ta till sig – tvärtom. En väl-skriven text, skriven på klarspråk, är bra för alla läsare.

Sofia Malmgård

● ● Tips för dig som skriver till många olika läsare

- Gör texten lätt att hitta i så att de olika läsarna kan hitta de delar som berör dem. Använd tydliga rubriker, inledningar, sammanfattningar, läsanvisningar, nyckelmeningar, punktuppställningar och innehållsförteckningar.
- Förklara sådana fackord som inte används i allmänspråket. Undvik jargongartade uttryck.

Ta gärna en utomstående testläsare till hjälp.

- Fundera över språkets utformning i en vidare mening. Dispositionen och valet av information är minst lika viktiga som orden och uttrycken.
- Se upp för gamla mallar. De innehåller ofta stelnade uttryck eftersom de inte ses över så ofta.

- Överväg att göra två olika texter om mottagarna har mycket olika behov.
- Funderar du på att skriva en version på lättläst? Kanske bör du i stället börja med att skriva om orginaltexten. En text skriven på klarspråk gynnar alla läsare.

Vi startade ett nätverk för klarspråk

Att driva klarspraksfrågor på arbetsplatsen kan vara tungrovt om man är ensam ansvarig. Många språkvårdare har dessutom ansvar för andra arbetsuppgifter parallellt. Då kan det vara bra att kunna ha kontakt med språkvårdare på andra arbetsplatser.

● ● ● *Klarspråk* har talat med Mattias Lindholm, informatör på Kustbevakningen.

– Du deltog i ett av de första seminarier med rubriken ”Att starta och driva klarspraksprojekt”, som hölls på Språkrådet i höstas. Hur går det, har ni kommit igång med något klarspraksprojekt på Kustbevakningen?

– Jo, lite grann, det var ett inspirerande seminarium och en engagerad grupp. Ett konkret resultat är att det numera står i vår verksamhetsplan att

vi ska ägna oss åt språkvård och klarspråk – det är en bit på vägen.

– Det kan vara svårt att finna tid för att arbeta med de här frågorna när de bara är en liten del av alla arbetsuppgifter. Men det viktiga är ju att man börjar någonstans. På seminariet träffade jag andra i samma situation, och jag tog initiativ till att bilda ett nätverk för att vi skulle kunna hålla kontakt och hjälpa varandra att komma vidare. Vi är till exempel flera som är intresserade av att utarbeta språkliga riktlinjer för våra myndigheter, och där kan vi ta hjälp av varandra och samarbeta.

– Hur tänker ni gå vidare, hur är nätverket tänkt att fungera?

– Det är väldigt informellt och nystartat än så länge. Vi har startat en Yahoo-grupp för att hålla kontakt med varandra över nätet, och räknar med att träffas kanske en gång varannan månad ungefär. Dels vill vi kunna bolla rent konkreta språkproblem, till exempel när man sitter och korrekturläser en text, dels är det viktigt att kunna få stöd för och diskutera rutiner för språkarbetet. Vi är alla mycket intresserade av de här frågorna även om ingen kan jobba heltid med dem. Men det är ju bättre att något sker än inget alls!

Sofia Malmgård

Andra klarspraksnätverk:

- Klarspråk i Dalarna: www.dalarna.se/klarsprak
- KLIV, Klarspråk i Västernorrland: www.kliv.y.lst.se
- EU-språkvårdens EU-språkkontakter: www.regeringen.se/klarsprak
- Språkrådets nätverk av kontaktpersoner på myndigheter och i kommuner och landsting: www.sprakradet.se/klarspraksarbete

Mattias Lindholm, informatör på Kustbevakningen.

Språkfrågan

Bäste läsare!

bland ser vi sådant som *det kvinnlige statsrådet*, vilket får många av oss att reagera – är inte e-ändelse på adjektiv maskulinum? Något håller på att hända och när systemet är i gungning kan man bli osäker på vad som gäller.

I många dialekter är -e, inte -a, det normala sättet att böja adjektiv i bestämd form singular. Hade historien velat anorlunda skulle det ha kunnat vara det självklara också i dagens standardsvenska. Men nu är det inte så, det är bara i vissa fall vi böjer adjektiv med -e.

När adjektivet beskriver en man bör i första hand e-böjning användas om substantivet är ett n-ord: *den ryske dansören, den okände soldaten*. Om substantivet är ett t-ord bör a-böjning användas: *det nyutnämnda statsrådet, det 37-åriga vittnet*.

När adjektivet beskriver en viss sorts person utan avseende på kön, kan både a- och e-form användas: *käral/käre hyresgäst, bästa/bäste kund*.

När ett adjektiv används självständigt och antingen beskriver någon utan avseende på kön eller en man rekommenderas e-form, t.ex. *den domde, den försvunne, den omkomne*.

I titlar där *förste* eller *andre* ingår bör normalt e-form användas, t.ex. *förste bibliotekarie, andre vice ordförande*.

I andra fall används -a.

Ulrika Kvist Darnell

Notiser

Avgörande kommunikation

I KRISER OCH förändringsarbeten är mediebilderna av vad som händer minst lika viktig som det faktiska skeendet. Misslyckad kommunikation, såväl extern som intern, kan bli en dyrbar historia. I

den nyutkomna boken "När kommunikationen avgör" beskrivs och analyseras tio större informations- och kommunikationsprojekt som svenska företag och organisationer genomfört under senare år. Det handlar om allt från lanseringar till krishantering och exemplen illustrerar väl bredden i en informatörs arbetsuppgifter.

Ny svensk representant i Clarity

SPRÅKKONSULTEN Helena Englund blir ny svensk representant i Clarity, som är en internationell förening vars syfte är att främja ett klart och tydligt juridiskt språk. Föreningen erbjuder ett nätverk av jurister och lingvister och har över 1 000 medlemmar från hela världen. Problemen i myndighetstexter och juridiska texter är i stort sett desamma oavsett land och språk. Hur problemen kan tacklas kan

man därför lära av varandra. Helena Englund är även ordförande i föreningen Examinerade språkkonsulter i svenska.

Språkrådet har 16 språk på nätet

LEXIN ÄR EN SERIE mycket uppskattade ordböcker som vänder sig främst till invandrare med utomnordiskt modersmål. Ordböckerna finns i dag på ett tjugotal olika språk. Sexton av dem finns på Språkrådets webbplats: www.sprakradet.se/lexin.

Här kan du också använda tangentbord på språk med andra skrivtecken, t.ex. arabiska, grekiska och kyrilliska. Till skillnad från böckerna kan man här söka i båda riktningarna, t.ex. både till och från arabiska. Samtliga lexikon innehåller även en bildordlista med över 1 700 illustrationer indelade i teman.

Hopp om klarspråkslag i USA

EN AV DE AMERIKANSKA organisationerna för klarspråk, Plain (www.plainlanguage.gov) hoppas nu på att Barack Obama ska använda klarspråk som ett verktyg för att genomföra de förändringar han förespråkar. År 2007 fanns ett lagförslag om att alla myndigheter ska använda ett klart och enkelt språk i kommunikationen med medborgarna. Förslaget röstades ner med minsta möjliga marginal, men Barack Obama, som då var senator, var en av dem som röstade för förslaget och nu hoppas man alltså på att lagförslaget ska tas upp på nytt. "Receiving clear, understandable information – letters, forms and regulations – from the government is a civil right, and a key to transparency in Government" skriver organisationen till president Obama.

Mer begripliga handlingar ...

... är bland det viktigaste för att förbättra politikernas arbetsvillkor, menar Carin Jämtin, oppositionsborgarråd i Stockholm, i en enkät i Dagens Nyheter den 16 februari.

Carin Jämtin

Du vet väl att du kan ringa språkrådgivningen på Språkrådet alla vardagar 9–12 om du har någon språkfråga du undrar över? Telefonnumret är 08-442 42 10. Det går också bra att skriva till sprakfragor@sprakradet.se.

Klarspråk.

Ett informationsblad från Språkrådet, språkvårdsavdelningen inom Institutet för språk och folkminnen.
Box 20057, 104 60 Stockholm
Ansvarig utgivare: Olle Josephson
Redaktör: Sofia Malmgård
Tfn (växel): 08-442 42 00
Fax 08-455 42 26
E-post: klarsprak@sprakradet.se
Webbplats: www.sprakradet.se
Tryck: Katarina tryck AB.